

CYFARFOD:	PWYLLGOR IAITH
DYDDIAD:	Tachwedd 2020
TEITL:	Trosolwg o effaith Covid 19 ar wasanaethau a gweithgareddau a gynhelir trwy'r Gymraeg
AWDUR:	Uwch Ymgynghorydd Iaith a Chraffu
PWRPAS YR ADRODDIAD	Cyflwynir yr adroddiad hwn er mwyn rhoi gwybodaeth i aelodau'r Pwyllgor am effaith Covid 19 ar wasanaethau cyfrwng Cymraeg a phrosiectau sy'n hybu'r Gymraeg.

1. Cefndir

1.1. Bwriad yr adroddiad yma yw crynhoi'r cyfleoedd a'r heriau mae adrannau amrywiol wedi eu hwynebu o ran parhau i weithredu'r polisi iaith yn sgil Covid 19 a hefyd rhoi diweddariad ar brosiectau amrywiol sydd wedi eu cyflawni er gwaetha'r sefyllfa ,er mwyn hybu a hyrwyddo'r Gymraeg yng Ngwynedd.

2. Arolwg o effaith Covid 19 ar allu i barhau i gynnig gwasanaethau Cymraeg a gweithredu polisi iaith

2.1. Er mwyn cael gwybod a wnaeth argyfwng Covid 19 amharu ar allu'r Cyngor i barhau i gynnig gwasanaethau yn Gymraeg a gweithredu'r polisi iaith anfonwyd arolwg syml i bob adran.

2.2. Yn gyffredinol roedd pawb yn nodi nad oedd y feirws wedi amharu ar eu gallu i ddarparu gwasanaeth cyfrwng Cymraeg gan eu bod wedi addasu eu ffordd o ddarparu gwasanaeth a pharhau i gynnig gwasanaethau trwy'r Gymraeg. Fodd bynnag nododd rhai bod eu staff yn colli'r cyfle anffurfiol i sgwrsio yn y Gymraeg mewn swyddfa yn arbennig y rhai sydd ddim yn cael cyfle i siarad Cymraeg llawer tu allan i'r gwaith.

2.3. Mae'n amlwg bod y pandemig a'r newid i ddarparu rhagor o hyfforddiant arlein wedi bod yn gadarnhaol ac wedi cynnig cyfleoedd newydd i staff Cyngor Gwynedd ddysgu a datblygu eu Cymraeg. Rhoddodd yr argyfwng gyfle i gomisiynu gwersi na allai fod wedi bod yn bosib cyn y pandemig. Er enghraifft, trefnwyd i ddau gohort o ddysgwyr ar ddwy lefel wahanol dderbyn gwersi ar-lein trwy Dysgu Cymraeg Gogledd Orllewin – gwersi a fu'n anodd iawn eu trefnu wyneb-i-wyneb cyn y pandemig oherwydd patrwm gwaith ac argaeledd tiwtoriaid. Bu'r newid i ddysgu ar-lein hefyd yn gymorth i fwy o staff (yn enwedig staff sy'n gweithio shifftiau) fynychu gwersi neu hyfforddiant Cymraeg oherwydd ei fod yn cynnig mwy o hyblygrwydd a llai o waith teithio i leoliad dysgu.

- 2.4.** Nodwyd fod posibilrwydd o ddiffyg cyswllt anffurfiol rhwng swyddogion megis mewn swyddfa, ar y coridor neu yn y gegin, o bosib wedi arafu datblygiad rhai unigolion gan nad yw'r un cyfleoedd ar gael gartref i ymarfer eu sgiliau Cymraeg. Nid oes tystiolaeth i gefnogi hyn, ond mae ein Cynllun Cyfeillion Cymraeg yn cynnig y cyfleoedd anffurfiol hynny i ddysgwyr allu cadw'r momentwm wrth weithio gartref.
- 2.5.** Un pryder a ddaeth i'r amlwg yn yr arolwg oedd nad oedd posib i staff gyfrannu trwy'r Gymraeg bob amser mewn cyfarfodydd allanol rhithiol a oedd wedi eu trefnu gan sefydliadau eraill oherwydd diffyg defnyddio technoleg sy'n galluogi defnydd rhwydd o'r gwasanaeth cyfieithu ar y pryd. Nid yw pob sefydliad allanol yn darparu gwasanaeth cyfieithu ar y pryd ar gyfer cyfarfodydd rhithiol ar hyn o bryd gyda rhai yn amharod i ddefnyddio Zoom oherwydd pryderon diogelwch. Rydym fel Cyngor wedi gweithio gyda nifer o bartneriaid i rannu ein profiadau o gynnig gwasanaeth cyfieithu ar y pryd yn rhithiol i'w cynorthwyo i symud ymlaen gyda darpariaeth o'r fath.
- 2.6.** Bu cryn ddefnydd o wefan y cyngor yn ystod y misoedd dan sylw a braf gweld bod defnydd o'r dudalen gartref cyfrwng Cymraeg yn uwch na'r Saesneg.

Cymraeg	Saesneg
Ionawr: 27,457	Ionawr: 19,781
Mai: 19,303	Mai: 18,122
Medi: 26,376	Medi: 23,166

- 2.7.** Cafwyd cais gan Comisiynydd y Gymraeg am wybodaeth am effaith argyfwng Covid 19 ar allu'r Cyngor i barhau i gynnig gwasanaethau trwy'r Gymraeg a chyflwynwyd gwybodaeth berthnasol iddo yn seiliedig ar ein harolwg mewnol. Derbyniwyd hefyd gais gan Brifysgol Bangor i annog staff lenwi holiadur ynghylch dylanwad gweithio o adref ar y Gymraeg.

3. Crynodeb o gynnydd prosiectau sy'n hybu'r Gymraeg

Mae gwaith wedi parhau ar nifer o brosiectau sy'n hybu'r Gymraeg er gwaetha'r argyfwng.

3.1. Dynodiadau iaith

Dros y misoedd diwethaf, mae'r Bwrdd Prosiect wedi bod yn cyfarfod yn rheolaidd a'r gwaith wedi parhau er gwaethaf yr argyfwng. Yn ystod y cyfnod hwn, rydym wedi:

- Comisiynu gwersi ar-lein ar lefelau Mynediad a Chanolradd i 2 set o ddysgwyr Byw'n Iach rhwng mis Mai a Gorffennaf er mwyn eu helpu i agosáu at Ddynodiadau Iaith eu swyddi.
- Mae 2 gomisiwn arall ar y gweill ar hyn o bryd, sydd ar gael i holl staff y Cyngor
- Parhau i gasglu asesiadau gan staff y Cyngor ac edrychwyd yn benodol ar drefn casglu asesiadau staff newydd, gyda gwaith yn digwydd ar hyn o bryd i weithredu ar y camau nesaf.
- Datblygu a chyhoeddi system Sgiliau Iaith ar y cyd â'r Gwasanaeth TG sy'n cadw cofnodion o sgiliau iaith staff, caniatáu i reolwyr a staff weld canlyniad eu hunanasesiadau, a galluogi i ni redeg adroddiadau er mwyn dehongli'r data ac ymateb yn briodol, yn ogystal ag adrodd yn unol â gofynion y Safonau Iaith a gweithdrefnau mewnol.

3.2. Arfor

Er gwaethaf pryderon ar gychwyn y cyfnod clo y byddai'n rhaid rhoi stop ar gynlluniau sirol Arfor, mae'r misoedd diwethaf mewn gwirionedd wedi bod yn gyfnod prysur iawn i'r cynllun.

3.2.1. Her Cymunedau Mentrus

Roedd y grantiau eisoes wedi eu rhannu i 3 prosiect, Partneriaeth Ogwen, Canolfan Henblas a Menter y Plu, a phob un o'r rheiny yn parhau gyda'u cynlluniau neu eu haddasu i wynebu heriau'r pandemig. Mae prosiect Canolfan Henblas wedi ei gwblhau, ag byddwn yn creu stori ar hyn yn y wythnosau i ddod.

3.2.2. Cymorth i Fentro

Eto, roedd pryder y byddai rhaid newid cyfeiriad gyda'r grant hwn, gyda'r pwysau i gynnal busnesau yn mynd yn gymaint os nad yn fwy na'r angen i roi hwb i fusnesau newydd yn y cyfnod hwn. Serch hynny, cadarnhawyd bod y busnesau hynny, megis Becws Islyn, oedd eisoes wedi derbyn llythyron cynnig yn parhau gyda'u cynlluniau, a pharhawyd i dderbyn ceisiadau ac i drafod prosiectau sefydlu ac ymestyn busnesau. Byddwn yn rhyddhau gwybodaeth am lwyddiannau busnes ym Mhen Llŷn sy'n gysylltiedig â Rhaglen ARFOR a Rhaglen Gwleidydd LEADER dros y misoedd nesaf.

Bu i'r panel gyfarfod 4 gwaith ers mis Ebrill i drafod ceisiadau a phenderfynwyd ceisio bod ychydig bach fwy hyblyg am y math o geisiadau oedd yn cael eu derbyn, a sicrhau cyfleoedd i bobl sefydlu busnesau a chael gwaith llawn amser, yn ogystal ag ehangu busnesau i gynnig cyfleoedd gwaith newydd. Roedd nifer ac ansawdd y ceisiadau a ddaeth i law yn galonogol iawn a dyrannwyd yr holl arian grant a oedd ar gael. Gan ein bod yn awyddus i helpu mwy o fusnesau gwnaed cais am arian ychwanegol gan y Cyngor i gefnogi'r prosiect. Mae cais hefyd wedi ei gyflwyno i'r Llywodraeth am arian cyfalaf fydd yn ein galluogi i ymestyn y gronfa.

Hyd at gychwyn y cyfnod clo, roedd y gronfa wedi derbyn dros 100 o ymholiadau cychwynnol, roedd tua 70 o fusnesau wedi mynd ymlaen i gyflwyno Ffurflen Datgan Diddordeb, 22 wedi gwneud cais ac 19 wedi derbyn cynnig. Mae'r nifer yma wrth gwrs wedi cynyddu erbyn hyn a byddwn yn rhoi diweddariad arall i'r Pwyllgor ddechrau'r flwyddyn.

3.2.3. Llwyddo'n Lleol 2050

Hwn yw'r cynllun lle y bu'r newid mwyaf dros y cyfnod, ond mae ei lwyddiant wedi bod yn nodedig. Y bwriad gwreiddiol oedd bod pobl ifanc yn cael cyfleoedd i fod yn ddylanwadwyr a'u partneru gyda chwmnïau lleol. Oherwydd y cyfyngiadau, bu rhaid newid cyfeiriad yn llwyr gyda'r cynllun hwn, ac fe ail-lansiwyd y cynllun gan Fenter Môn, gyda'r pwyslais ar gynnig grant hwb i bobl ifanc i greu a gweithredu ar syniadau busnes. Mae'r bobl ifanc wedi bod yn rhannu eu straeon ar y cyfryngau cymdeithasol. Mae yna gynlluniau ar waith i ddatblygu Llwyddo'n Lleol 2050 dros bedair sir ARFOR.

3.2.4. Ffiws

Er bod y gofod ym Mhorthmadog wedi gofod cau yn ystod y cyfnod clo, roedd yna fideos a gweithdai yn cael eu rhannu ar y cyfryngau cymdeithasol. Yn dilyn ail agor y gofod rhoddwyd gwahoddiad i bobl fynychu sesiynau un i un. Rydym yn edrych i ddatblygu'r syniad o ofod Ffiws ymhellach mewn ardaloedd eraill yng Ngwynedd dros y misoedd nesaf.

3.2.5. Gwaith Trawsffiniol

Mae Adroddiad Interim Cynllun Strategol ARFOR wedi ei gwblhau gan gwmni Wavehill gyda'r gwaith gwerthuso ar fin cychwyn. Mae'r gwaith o ymateb i'r adroddiad interim hefyd wedi cychwyn. Bydd mwy o fanylion am hyn ar gael yn y flwyddyn newydd. Yn ystod yr wythnosau nesaf byddwn yn lawnsio gwaith Bwrlwm ARFOR ac yn adnabod busnesau sy'n esiamplau da o ddefnyddio'r Gymraeg a sut allant ddylanwadu ar eraill. yn cael ei lansio yn y bythefnos nesaf.

3.3. **Hunaniaith (Menter Iaith Gwynedd)**

- 3.3.1. O ganlyniad i'r pandemig bu'n rhaid i swyddogion Hunaniaith wneud addasiadau mawr o ran y ffordd o hybu a hyrwyddo'r Gymraeg. Gyda gweithio wyneb yn wyneb yn y gymuned yn amhosibl bu'r rhaid dysgu sgiliau newydd ac arbrofi gyda dulliau gwahanol o weithredu. Datblygwyd ein presenoldeb ar y cyfryngau cymdeithasol a darparwyd gweithgareddau arlein am y tro cyntaf trwy blatfformau amrywiol gan gynnwys Facebook, Zoom, Microsoft Teams a Kahoot yn ogystal â chreu gwefan newydd. Golygodd hyn bod modd cynnal mwy o weithgareddau na'r arfer. Yn ystod y 6 mis diwethaf cynhaliwyd 139 o weithgareddau sy'n gynydd sylweddol o gymharu a'r ddwy flynedd blaenorol.

	2018 – 2019 (12 mis)	2019 – 2020 (12 mis)	Ebrill – Medi 2020 (6 mis)
Cyfanswm gweithgareddau	74	88	141

- 3.3.2. Darparwyd amrywiaeth o weithgareddau ar gyfer teuluoedd, plant a phobl ifanc ac oedolion gan gynnwys dysgwyr. Roedd yr arlyw yn cynnwys cwisiau, tafarn rhithiol, fideo o arbrofion gwyddonol i blant eu gwneud adref, gweithdai celf, gweithdai cyfansoddi can, perfformiadau gan artistiaid, pecyn digidol i helpu grwpiau gwirfoddol gyda chynnal cyfarfodydd rhithiol, darlithoedd ar y cyd gyda chymdeithasau lleol. Ceir crynodeb o'r prif brosiectau yn **atodiad 1**. Unwaith eto eleni comisiynwyd gweithwyr llawrydd i gynnal nifer o'r gweithgareddau er mwyn dangos cyfleoedd masnachol iddynt a cheisio sicrhau cynaladwyedd gweithgareddau o'r fath yn ein cymunedau yn y dyfodol.

3.3.3. **Prosiectau penodol**

Datblygwyd un o brosiectau peilot Huaniaith yn gystadleuaeth genedlaethol Calan Gaeaf ar gyfer Mentrau Iaith Cymru. Fel rhan o ddathliadau Calan Gaeaf tynnwyd sylw at ffigwr blaenllaw o chwedloniaeth Geltaidd ar gyfer Dydd y Meirw, sef Gwyn ap Nudd a chafwyd cystadleuaeth addurno penglog 3d i blant a phobl ifanc. Cynhyrchwyd fideo sy'n adrodd stori Gwyn ap Nudd a thraddodiadau Calan Gaeaf Cymreig efo'r storïwr Gwilym Morus-Baird ac mae i weld ar sianel You Tube Hunaniaith - <https://youtu.be/64bVHxY0-ck>. Cafwyd sylw i'r prosiect yn y wasg ac ar y cyfryngau.

- 3.3.4. Cynhaliwyd gwyl newydd ar gyfer y teulu ar y cyd gyda Canolfan Nant Gwrtheyrn diwedd Hydref sef Gwyl Nantiaith. Cynhaliwyd y digwyddiad ar Facebook a Zoom ac fe'i ddarllledwyd drwy sianel arbennig ar blatfform arlein newydd AMAM sy'n hybu digwyddiadau Cymreig a rhai sy'n hyrwyddo'r iaith Gymraeg. Bu'r digwyddiad yn llwyddiant gyda nifer yn mwynhau'r arlwy. Ein gobaith yw ei chynnal eto yn y dyfodol.

- 3.3.5. Bu i ni hefyd barhau i gynnig cefnogaeth i grwpiau cymunedol a dylanwadu ar eu defnydd o'r Gymraeg. Bu cydweithio gyda thudalen Facebook **Wayne Keeps You Smiling (Bala)** sef ymgyrch Wayne Evans a Ceri Owen i godi calon a chodi arian at achosion da yn lleol yn ystod cyfyngiadau Coronafeirws Mawrth - Gorffennaf 2020. Ar ddechrau'r cyfnod clo un o weithgareddau mwyaf poblogaidd Wayne oedd ymweld â theuluoedd stadau tai tref Y Bala wedi gwisgo fel Batman, tra'n cadw pellter diogel. 'Roedd cyfathrebu ar y dudalen ac mewn person yn uniaith Saesneg gyda "Batman" yn rhannu cyfarchion pen-blwydd ac ati. Mae Wayne yn byw yn Y Bala erioed ac er yn deall Cymraeg yn eithaf da, yn anfodlon ei siarad oherwydd diffyg ymarfer sydd, yn ei dro, wedi arwain at ddiffyg hyder i'w defnyddio.
- 3.3.6. Adnabu Hunaniaith gyfle yma i gydweithio a hefyd i adfywio a chodi ymwybyddiaeth un o chwedlau mwyaf adnabyddus y dref sef stori Ceridwen. Wrth i Ceri wisgo fel Ceridwen a Wayne fel ei gŵr, Tegid Foel, lluniwyd wythnos o weithgareddau a pherfformiadau a oedd wedi'u teilwra i fod yn addas i deuluoedd dwyieithog a phobl o bob oed: yn cynnwys ymweliadau, sgetshis ar y dudalen, taflenni lliwio a chystadleuaeth limrig. Clywyd Wayne yn siarad Cymraeg am y tro cyntaf i'r nifer helaethaf o'r dilynwyr, a bu iddo dderbyn canmoliaeth a chefnogaeth wresog sydd wedi arwain at gynydd mewn defnydd a hyder i'w defnyddio.
- 3.3.7. Bu swyddog datblygu canolfan iaith Bangor yn cydweithio gyda Menter Iaith Bangor i gomisiynu Canolfan Dysgu Cymraeg y Gogledd Orllewin i gydweithio gyda 6 unigolyn oedd yn rhan o brosiect peilot cenedlaethol i dargedu siaradwyr Cymraeg anfoddog. Cynhaliwyd 6 gwrs ar lein gan Diwtor Cymraeg a gosodwyd tasgau gwaith cartref wythnosol iddynt ynghyd â rhannu gwybodaeth am weithgareddau a digwyddiad cymunedol cyfrwng Cymraeg.
- 3.3.8. Er gwaetha Covid 19 y gobaith yw cynnal Prosiect Awyr Agored Ysgol Tryfan a'r Urdd eto eleni. Mae'r prosiect hwn yn gweithio yn ddwys gyda charfan fechan o bobl ifanc, er mwyn gweld a ellir dylanwadu ar batrymau ac arferion iaith drwy ymyrraeth gyson a chodi eu ymwybyddiaeth o'r cyfleon cyflogaeth lleol sydd ar gael a hynny trwy'r Gymraeg. Caiff y prosiect ei arwain, dan gomisiwn, gan Wasanaeth Awyr Agored yr Urdd. Mae'n cynnwys gweithgareddau awyr agored i 15 o bobl ifanc ac yn eu cyflwyno i weithgareddau newydd, hanes a daearyddiaeth leol yn ogystal â chodi ymwybyddiaeth am gyfleoedd cyflogaeth mewn maes twf yn lleol a hynny trwy gyfrwng y Gymraeg.
- 3.3.9. Bu Hunaniaith hefyd yn parhau i gydweithio gyda rhai partneriaid allweddol megis Gwasanaeth Ieuenctid, Adran Addysg, Adran Economi a Chymuned, Cymraeg i Blant a Grŵp Llandrillo Menai, Menter Iaith Bangor, Theatr Derek Williams, Amgueddfa Forwrol Llyn, Menter Fachwen, Partneriaeth Ogwen yn ogystal â mentrau iaith eraill Cymru.
- 3.3.10. Ym mis Mawrth rhyddhawyd holiadur gan Hunaniaith er mwyn cael barn y cyhoedd am yr hyn y dylid ei wneud er mwyn hybu a hyrwyddo'r Gymraeg yn y sir a beth a ddylai gael blaenoriaeth yn rhaglen waith y fenter iaith yn y dyfodol. Daeth y cyfnod ymgynghori i ben diwedd Mehefin. Dengys y canlyniadau bod mwyafrif o'r rhai wnaeth ymateb yn credu y dylid rhoi blaenoriaeth i faes pobl ifanc a dysgwyr.

Bu Hunaniaith hefyd yn cynorthwyo'r llywodraeth i wneud arolwg cymunedol i wybod beth yw effaith y cyfyngiadau yn sgil Covid-19 ar wirfoddoli drwy'r Gymraeg ac ar y grwpiau cymunedol yng Nghymru sydd yn hyrwyddo ac, neu'n defnyddio'r Gymraeg.

3.4. Map rhyngweithiol o weithgareddau cyfrwng Cymraeg

Mae'r uned iaith ar y cyd gyda thîm technoleg gwybodaeth wedi bod yn cydweithio er mwyn datblygu map rhyngweithiol a bas data byw ar wefan y Cyngor a fydd yn darparu gwybodaeth am weithgareddau cyfrwng Cymraeg led y sir. Bydd modd i unrhyw un sy'n darparu gweithgaredd cyfrwng Cymraeg gofrestru eu hunain.

4. Argymhelliad

Argymhellir bod y pwyllgor yn derbyn a nodi'r adroddiad.